

Complement to the Divan of Boshāq Atema Shirazi

S. Marefat

Assistant Professor of Persian Language and Literature

Academy (Textual Criticism Department), Tehran, Iran

Introduction

One of the most famous poets known by the nickname "Boshāq" is Jamal al-Din (Fakhr-al-din) Abu Ishaq Hallaj Shirazi. We know Boshāq Atema (827 or 830 A.H.) with his Contradictions. The focus of Boshāq's contradictions is the description of different types of food. Apart from the contradictions of his verse and prose, Boshāq has a collection of poems (about 700 verses) that are not based on types of food. A copy of this collection is in Malik National Library, N 4842. Most of the poems in this collection are mixed with mystical terms and concepts. New Fahlavi poems are also included among the poems in this collection, and we know that Boshāq has many Fahlavi and Shirazyat (Poems in Shirazi dialect) poems in Divan Atema. In this article, we will examine this collection and the reasons for its attribution to Boshāq Atema.

Method, background and Purpose

There are many prints of Boshāq's works. The first edition was published in 1302 A.H. together with Divan-e-Albase with the correction of Mirza Habib Isfahani, and after him it was published

twice, one in the years after 1320 A.H. [the exact date of this publication is not known], and the same edition was published by Kanoon-e-Marefat in 1360, and in 1392, Azarm reprinted it. In 1382. Mansour Rastegar-fasaei made another correction and it reached the third edition in 1397. In 1392, Mirza Habib's edition was published with a new edition and the title "Description of food" by Mohsen Azarm. The prints of Boshāq's works contain only a part of his collection of works and none of them are complete and contain at least two thirds of his works. By examining this collection, we sought to find out another aspect of Boshāq's poetic personality that no one has mentioned so far. Also, by analyzing the intratextual and extratextual signs of these poems, we enumerated the reasons for assigning them to Boshāq.

Discussion and review

The manuscripts of Boshāq's works were not carefully read in the previous Prints, and there are many poems and verses in them that are not available in the printed editions. Among them, there is a collection of Boshāq's works numbered 4842 in the Malik National Library, among which there is a collection of poems containing about 700 verses that have been overlooked by researchers in this field. The poems of this collection can be included in the section: the section that begins with praise God and then praise the prophet and praise Abu Bakr and Ali. The other part is the poems that are written like these poems with the nickname of "Boshāq" but they often have Stable meanings, poetic and thoughtful and verbally stable and include all kinds of poetry in different formats. Most of these poems include good Ghazals. This second part contains poems by Boshāq that show his poetic power in

various poetic formats and other subjects other than contrasts, but for some reasons these poems have been forgotten. Because on the one hand, the originality of Boshāq's contradictions, which became famous in the poet's own time and entered the works of his contemporaries as a poetic witness, made him stand out as a poet of contradictions, and his contradictions found followers. On the other hand, Boshāq's serious poems had a smaller volume compared to the contrasts. Despite this, one cannot ignore the power of Boshāq's imagery in the short poems of this collection or his lyrical art in these poems.

In the text of these poems, we can find signs that can be used to identify the poet of the poems and to be sure about their affiliation to Boshāq Atema Shirazi. Among these are: the mention of the nickname of "Boshāq" in almost all verses, the use of titles mentioned for Boshāq in his works, such as "Morshid" and "Hallaj", referring to the poet's rhythm and prose, signs of poet's contradictions, the existence of poems or The fresh verses of the studied collection are found in other manuscripts of the works of Bashaq Atameh and named after him, the existence of some verses of this collection in the Dictionaries named Boshāq Atema, geographical references to Fars - the poet's birthplace and residence - and its cities, the foods that Boshāq likes and verses similar to Boshāq's works.

Conclusion

We know Boshāq Atema Shirazi with his contradictions, but this poet of the Timurid dynasty, apart from the contradictions of his verse and prose, has a collection of poems that, unlike his other poems, is not based on the theme of food and is mixed with mystical themes, and

sometimes historical-geographical information and sometimes it has humorous elements. This collection contains about 700 verses of Persian and Fahlavi poetry, in various formats and shows another aspect of Boshāq's literary personality that no one has addressed so far. Intratextual clues and other secondary sources show that this collection of 700 verses belongs to Boshāq. Examining these poems shows that they are good and not good, many of the poems in this collection are lyrical poems with a strong structure and thoughtful meanings, and another part are Sufi poems that are inferior to lyrical poetry in terms of structure and meaning. The large number of good poems in this collection, compared to inferior poems, shows the power of Boshāq's poetry.

Keyword: Boshāq Ateama, New Poems and Verses, introduction and review

Reference

- Azar Bigdeli, Lotf-Ali Beg. (1337). *Atashkadeh-ye Azar* (Azar's Fire Temple). by effort Hasan Sadat Nasiri. Tehran: Amir Kabir.
- *Banakati*, Davood ibn Mohammad. (1348). *History of Banakati*. by effort Jafar Shaar. Tehran: National Works Association.
- Beiza'i, Abdollah ibn Omar. (1382). *Nezam al-Tawarikh*. by effort Mir Hashem Mohaddeth. Tehran: *Bonyad moghofat* Afshar Publications.
- Dowlatshah Samarghandi. (1338). *Tazkirah al-Shoara*. Tehran: Khavar.

- Gīlānī, Abū al-Faṭḥ. (1968). *Ruqaat Hakeem abu al Fateh Gilani*. Ed Muhammad Bashir Hossein. Pakistan: Adara Teqeate Pakistan.
- Ḥallaj Shirazi, Abū Eshāq. (1302). *Boshāq's dīvān*. Ed Mirza Habib Esfahani. Istanbul: Abu Al-Zeia.
- _____. (1397). *Kulliyat-I Boshāq Atema Shirazi*. Ed Manṣūr Rastegar Fasai. , Tehran: Miras-e Maktoob.
- Hemawi, Yaghut. (1380). *Mojam al-Boldan (Dictionary of Countries)*. Translated by Ali Naghi Monzavi. Tehran: Organization of cultural heritage of the country.
- Ḥosaynī Fasā'ī, Ḥajj Mīrzā Ḥasan. (1378). *Fārs-nāma-ye nāṣerī*. Ed Manṣūr Rastegar Fasai. Tehran: Amir Kabir.
- Ibn al-Balki. (1362). *Fārs-nāma*. Ed by G. Le Strange and R. A. Nicholson. Tehran: Donyaye ketab (The world of books).
- Iraqī, Fakhr al-Din Ebrahim. (1362). *Kollīyāt-e Irāqī*, With an introduction Naser Hayyeri. Tehran: Gholshaei.
- Mustawfī Ḥamdallāh. (1381). *Nuzhat al-Qulub*. by effort Mohammad Dabir Siaghi. Qazvin: Hadith e Emrooz.
- Ohadi Belyani, *Arafat al-Ashqin and Arsat al-Arifin*. (1391). Ed by Z. Sahib-kari & A. Fakhr-Ahmad, Tehran: Miras-e Maktoob, Muze & kitabkhane Markaz Asnad.
- *Papeli Yazdi*, Mohamad Hossein. (1388). *Encyclopedia of Villages and Religious Places*. Mashhad: Astan e Ghods.
- Sa'dī, *Moṣleḥ Al-ddin*. (1367). *Kulliyat-I Sa'dī*. by effort Mohammad Ali Foroughi. Tehran: Amir Kabir.
- _____. *ghazals of Sa'dī*. (1385). Ed Gholam-Hosein Yusofi. Tehran: Sokhan.

- Zarkoob Shirazi, Abo al-Abbas Moein Al-din. (1350). *Shiraz-name*.
by effort Esmail Vaez Javadi. Tehran: Bonyād-e Farhang -e *Iran*.

تکمله‌ای بر دیوان بسحاق اطعمه شیرازی

شهره معرفت

عضو هیئت علمی فرهنگستان زبان و ادب فارسی (استادیار گروه تصحیح متون)

مقدمه و معرفی

یکی از مشهورترین شاعرانی که با کنیه و تخلص "بسحاق" می‌شناسیم، جمال‌الدین (فخرالدین) ابواسحاق حلاج شیرازی است. بسحاق اطعمه شیرازی، (م: ۸۲۷ یا ۸۳۰ق) را با نقضیه‌هایش می‌شناسیم. محور نقضیه‌های بسحاق، توصیف انواع اطعمه است. بسحاق گذشته از نقضیه‌های منظوم و مثنوی، مجموعه‌اشعاری (قریب ۷۰۰ بیت) دارد که محور آنها انواع اطعمه نیست. نسخه‌ای از این مجموعه در کتابخانه ملی ملک، به شماره ۴۸۴۲ نگهداری می‌شود.

بیشترین اشعار این مجموعه آمیخته با اصطلاحات و مفاهیم عرفانی است. اشعار فهلوی تازه‌ای نیز در میان اشعار این مجموعه آمده است و می‌دانیم که بسحاق در دیوان اطعمه اشعار فهلوی و شیرازیات فراوانی دارد. در این نوشتار به بررسی این مجموعه و دلایل انتساب آن به بسحاق اطعمه می‌پردازیم.

روش تحقیق، پیشینه و هدف

از مجموعه آثار بسحاق، چاپ‌های متعددی در دست است. نخستین بار کلیات بسحاق اطعمه های را میرزا حبیب اصفهانی در سال ۱۳۰۲ق منتشر کرد که پس از وی دو بار، یکی در سال ۱۳۲۰ش [تاریخ دقیق این چاپ مشخص نیست] و بار دیگر در سال ۱۳۶۰ش به وسیله کتابفروشی معرفت شیراز به چاپ رسید. کلیات بسحاق اطعمه بار دیگر در سال ۱۳۸۲ با تصحیح منصور رستگار فسایی منتشر شد و در سال ۱۳۹۷ به چاپ سوم رسید. در سال ۱۳۹۲ نیز چاپ میرزا حبیب، با ویرایشی تازه و با عنوان وصف طعام به وسیله محسن آزرم به طبع رسید. چاپ‌های آثار بسحاق تنها بخشی از مجموعه آثار او را در بر دارند و هیچ یک کامل نیست و دست‌کم شامل دو سوم آثار اوست. با بررسی این مجموعه در پی آن بودیم تا جنبه دیگری از شخصیت شعری بسحاق را دریابیم که تاکنون کسی بدان اشاره نکرده است. همچنین با تحلیل نشانه‌های درون‌متنی و برون‌متنی این اشعار دلایل انتساب آنها به بسحاق را برشمردیم.

بحث و بررسی

نسخه‌های خطی دیوان بسحاق در تصحیح‌های پیشین به‌دقت خوانده نشده‌اند و اشعار و ابیات بسیاری در آنهاست که در چاپ‌های موجود نیست؛ از جمله در کتابخانه ملی ملک، به شماره ۴۸۴۲ مجموعه‌ای از اشعار و رسائل بسحاق نگهداری می‌شود که در میان آنها، مجموعه‌اشعاری است شامل قریب ۷۰۰ بیت که از دید پژوهشگران این حوزه مغفول مانده است. اشعار این مجموعه را می‌توان در بخش گنجانند: بخشی که با تحمیدیه آغاز می‌شود و سپس شاعر به نعت نبی، مدح ابوبکر و منقبت علی می‌پردازد. بخش دیگر، اشعاری است که ای استوار، شاعرانه و اندیشیده مانند این اشعار با تخلص «بسحاق» سروده شده‌اند، اما غالباً معانی و لفظی استوار دارند و شامل انواع شعر در قالب‌های مختلف است. بخش اعظم این اشعار شامل غزل‌های لطیفی است. این بخش دوم شامل اشعاری از بسحاق است که نشان از قدرت شاعری های شعری و موضوعات دیگری غیر از نقیضه‌پردازی دارد، اما به دلایلی این او در انواع قالب اشعار جدی به دست فراموشی سپرده شده است؛ چرا که از سویی ابتکاری بودن نقیضه‌های بسحاق که در زمان خود شاعر نیز به شهرت رسید و به عنوان شاهد شعری به آثار معاصرانش وارد شد، سبب شد تا او به عنوان شاعری نقیضه‌سرا مطرح شود و نقیضه‌سرایی اش پیروانی نیز بیابد؛ از سوی دیگر، اشعار جدی بسحاق نسبت به نقیضه‌ها، حجم کمتری داشت. با وجود این، نمی‌توان قدرت تصویرگری بسحاق را در قصاید کوتاه این مجموعه یا هنر غزل‌سرایی او را در این اشعار نادیده گرفت.

در متن این اشعار اشاراتی می‌توان یافت که با تکیه بر آن بتوان گوینده اشعار را شناسایی کرد و درباره تعلق آنها به بسحاق اطعمه شیرازی مطمئن‌تر شد؛ از این جمله است: ذکر تخلص

«بسحاق» تقریباً در مقطع همه اشعار، استفاده از عناوین و القاب مذکور برای بسحاق در دیوان اطعمه چون «مرشد» و «حلاج»، اشاره به نظم و نثرگویی شاعر، نشان نقیضه‌گویی‌های شاعر، وجود اشعار یا ابیات تازه مجموعه مورد مطالعه در دیگر نسخه‌های خطی از آثار بسحاق اطعمه و به نام همو، وجود برخی از ابیات این مجموعه در فرهنگ‌ها به نام بسحاق اطعمه، اشاره‌های جغرافیایی به فارس - زادگاه و زیستگاه شاعر - و شهرهای آن، اشاره به اطعمه مورد علاقه بسحاق و ابیات همسان با دیوان اطعمه در این اشعار.

نتیجه‌گیری

بسحاق اطعمه شیرازی را با نقیضه‌گویی‌هایش می‌شناسیم، اما این شاعر عصر تیموری گذشته از نقیضه‌های منظوم و مثنورث، مجموعه شعری دارد که بر خلاف دیگر اشعار او، بر محور اطعمه نیست و با بن‌مایه‌های عرفانی و صوفیانه در هم آمیخته است و گاه اطلاعاتی تاریخی - جغرافیایی و گاه مایه‌هایی فکاهی‌گون دارد. این مجموعه شامل قریب ۷۰۰ بیت شعر فارسی و پهلوی، در قالب‌های متنوع (قصیده بلند، قصیده کوتاه، غزل، مخمس، رباعی و دوبیتی) است و جنبه دیگری از شخصیت ادبی بسحاق را نشان می‌دهد که تاکنون کسی بدان نپرداخته است. قراین درون‌متنی و دیگر منابع جنبی نشان از تعلق این مجموعه ۷۰۰ بیتی به بسحاق اطعمه شیرازی دارد. بررسی این اشعار نشان از غث و سمین بودن آنها دارد، شمار بسیاری از اشعار این مجموعه غزلیاتی است با ساختی محکم و با معانی اندیشیده و بخشی دیگر اشعاری است صوفیانه‌ای که از نظر

ساخت و معنی از غزلیات فروتر است. شمار فراوان اشعار نغز این مجموعه نسبت به اشعار فروتر، نشان از قدرت شاعری بسحاق دارد.

کلیدواژه‌ها

بسحاق اطعمه، اشعار و ابیات تازه، معرفی و بررسی